

Кушка Н.М.,
музикознавець, викладач
Вінницького училища культури і мистецтв
ім. М.Д. Леонтовича
(м.Вінниця)

Ференц Ліст на Вінниччині

Стаття «Ференц Ліст на Вінниччині» має на меті ознайомити читача з цікавими подіями, які сталися з композитором під час перебування у Воронівцях Хмельницького району Вінницької області у 1847 році, та його творчими досягненнями у цей період. Саме Воронівецька осінь стала вирішальною віхою в житті митця, після якої він остаточно залишив діяльність піаніста – гастролера і повністю переключився на композицію, диригування та педагогіку.

Не менш важливим є і розкрита в роботі постать Кароліни Вітгенштейн, польської поміщиці, володарки великих маєтностей на Вінниччині, яка в житті Ліста зіграла своєрідну роль натхненниці та музи.

Ключові слова: Ференц Ліст, Кароліна Вітгенштейн, Воронівці, Немирів, творчі досягнення.

В 1847 році феноменальний угорський піаніст Ференц Ліст здійснив гастрольну поїздку по Європі. Серед багатьох країн маестро вирішив уже втретє відвідати Російську імперію, зокрема, відвідати Україну: Чернівці, Львів, Житомир, Миколаїв, Одеса, Єлісаветград та інші міста. Деякий час геніальний митець провів на Вінниччині. Ця історія буде пов'язана не лише з новим коханням композитора, а найголовніше, із великими зрушеннями у його житті та творчості. Але спочатку варто нагадати саму історію.

В кінці січня (на початку лютого за новим стилем) 1847 року Ференц Ліст дає концерти в Києві. 14 лютого з великим успіхом маестро виступав в залі Київського університету св.Володимира, де і зустрів людину, яка зіграє вирішальну роль у його подальшому житті. Саме завдяки їй ім'я велетня музичної культури світу буде пов'язане з Вінниччиною. Велика прихильниця талановитого піаніста, високопоставлена придворна дама, дружина князя Миколи Вітгенштейна (сина відомого фельдмаршала, героя війни 1812 року П.Х. Вітгенштейна), Кароліна Вітгенштейн вирішила відвідати концерт Ліста, а дізнавшись, що він благодійний, віддала за квиток 100 карбованців, що в ті часи було неймовірно великою сумою. Здивований віртуоз через свого секретаря Беллоні дізнався про це і добився зустрічі з нею, бажаючи подякувати за щедрий внесок. Зустріч відбулася там же, в Києві. Перед Лістом постала жінка зовні не дуже приваблива, але розумна, вихована, музикальна, з вольовою незалежною вдачею. В листі до матері композитор напише, що "княгиня Вітгенштейн прекрасна, навіть у найвищій мірі прекрасна, тому що її душа надає всій її зовнішності надзвичайної краси". Кароліна Вітгенштейн щиро запросила Ліста відпочити в своєму маєтку Воронинці, на що він відповів згодою. Так почнеться велике кохання.

Княгиня була повним контрастом до постаті першої жінки Ліста, красуні з нахилом до письменництва (творчий псевдонім Даніель Стерн), блискучої завсідниці паризьких салонів, манірної і самозакоханої Марі д'Агу. Їх бурхливе кохання не було занадто довгим, бо Марі скоро прискучили безкінечні гастролі чоловіка, його багатогодинні вправи на фортепіано, його слава, промені якої торкались її лише поверхово. І ось тепер, декілька років по тому, розпочалася нова історія відносин із жінкою, яка принесе Лісту велике духовне піднесення, примусить поринути у пошуки самого себе, страждати і добиватись щастя для себе і своїх дітей та для Кароліни і її маленької дочки Марії. Все це відобразиться в музичних творах Ліста, багатобарвних і різножанрових, від величезних симфонічних полотен до невеликих фортепіанних фантазій, серед яких увагу привертають три п'єси на українські та польські теми: "Українська балада" (Думка), "Польські мелодії", "Скарга" (Думка), - об'єднані в цикл "Колосся Воронинець". Твір був написаний маестро саме у Воронівцях . В першій і третій

частинах циклу композитор використав українські пісні "Ой, не ходи, Грицю" та "Віють вітри, віють буйні". Середня частина твору присвячена варіаціям польських мелодій, зокрема, пісні "Бажання дівчини". Цикл присвячено маленькій Марії Вітгенштейн, дочці Кароліни, з якою Ліст дуже подружився.

Де знаходяться Воронинці, пов'язані з ім'ям Ліста? Це питання турбувало музичний світ. Серед західноєвропейських музикознавців побутує думка, що насправді село називається Вороновиці Вінницької області.

Причиною іншої помилки став лист самого Маестро до Марі д'Агу, де він захоплено описує свою нову знайому, польську поміщицю Кароліну Вітгенштейн, підкреслюючи, що заради ще однієї можливості поговорити з нею, залюбки зробить гак в двадцять миль від Києва, щоб дістатися до її маєтку у Воронинцях, куди вона його люб'язно запросила. Тепер зрозуміло, що Ференц Ліст на той час

ще погано орієнтувався в географії України. Але саме рядки цього листа підштовхнули багатьох дослідників (від В. Пікуля до енциклопедичного словника «Митці України») до висновку, що Воронівці знаходяться під Києвом. Сучасний Інтернет вніс ще більше спотворень, де на багатьох веб-сторінках невірно названі не лише місця перебування, назви творів, а навіть дата народження Ліста.

Великий хаос внесли зміни назви самого села Воронівці протягом віків: Вороновці, Воронковці, Вороненці тощо. Тепер – Воронівці. В 40-х роках 19 століття село мало варіант назви Воронинці, яку і використовує в листах Лист. Правдиві ж докази мирно лежали на полицях Державного архіву Вінницької області. Кароліна Вітгенштейн – дочка одного з найзаможніших польських панів Петра Івановського, тому вирішити проблему змогли лише офіційні папери про приналежність села Воронинці до маєтностей цього пана (а разом з ним такі поселення Вінниччини як Шендеровка, Деревчин, Тараски, Петриківці), які призначалися як весільний посаг для його єдиної доньки.

Видати заміж зовсім юну Кароліну багатий поміщик Івановський вирішив так, щоб поєднати свої землі з неосязними володіннями князів Вітгенштейн (у Ямпільському та Могилів-Подільському районах на Вінниччині). Привабливим для гонорового пана Івановського з древнього роду герба Рогалья був своєрідний тандем із князівськими регаліями генеалогічного древа Сайн-Вітгенштейн, які автоматично робили Кароліну придворною дамою при дворі його величності. Так Кароліна Івановська стала Кароліною Вітгенштейн. Люблячому батькові цілком відверто здавалося, що він робить свою сімнадцятирічну доньку казково щасливою, але час показав, що шлюб вийшов невдалим. А після народження доньки, маленької Марії – Кароліна Вітгенштейн майже зовсім припинила стосунки з чоловіком і поселилася в маєтку Воронівці, подарованому батьком, де займалася музикою, читанням філософської та історичної літератури, поезії, спогляданням картин власної колекції, вчилася управляти своїми маєтками, виховувала дочку в тому благородному дусі, який був гордістю сім'ї Івановських. Документи, що остаточно розвіяли різні міфи про розташування Воронівців і довели, що Лист перебував-таки на Вінниччині, являють собою різні нотаріальні акти, які стосувалися життя родини поміщиків Івановських: братів Діонізія та Петра і їх батька Каспера, - великих володарів земель в районі Хмільника. Один з нотаріальних актів точно вказує, що Петро Івановський в 1818 році купив у графа Іллінського Воронинці, Петриківці, Деревчин і Тараски Літинського повіту. Інший документ проливає світло на інтелектуальні запити шляхтичів Івановських. Це угода між братами Діонізієм і Петром про розподіл оркестру їх батька в родовому маєтку Куриловка Літинського повіту. Чотирнадцять кріпаків-музикантів переходять у володіння Петра Івановського, а тринадцять залишається у старшого брата в Куриловці. Пошуки в польських джерелах і словниках дали змогу виявити, що в сімействі Івановських віками передавалися у спадок не лише матеріальні, а і духовні цінності. Особливу увагу надавали гуманітарній освіті. Всі нащадки герба Рогалья захоплювались історією, філософією, літературною творчістю, музикою, живописом. Так, саме з роду Івановських походить Діонізія Понятовська, дочка того самого Діонізія Івановського, який ділив оркестр, тобто, двоюрідна сестра Кароліни Вітгенштейн, яка стала відомою письменницею-істориком. Ще за життя видала декілька фундаментальних творів з історії Польщі та про походження і життя слов'ян. Вона і її чоловік залишила про себе таку глибоку пам'ять в швейцарському місті Іері, де прожила весь останній період творчості, що нині одна з вулиць цього міста носить ім'я Понятовських. Тепер стає зрозумілим, звідки взялися у Кароліни Вітгенштейн – Івановської витончена шляхетність (в найкращому розумінні цього слова), захоплення розумовою і передусім, мистецькою діяльністю, знання декількох європейських мов, схильність до літературної творчості, вміння добре малювати. Не менш цікава в цьому плані і лінія родових зв'язків по матері. Мати Кароліни – Паула Подоська. Вона належала до багатого роду, в якому були видатні політичні діячі та служителі культу, які працювали при дворах королів. Тут також високо цінилася освіченість, знання, передове мислення. До речі, Кароліна народилася в 1819 році у містечку Монастирище Липовецького повіту (тепер Черкаської обл.), яке було центром володінь Подоських, їх своєрідною столицею. Там був розкішний палац, туди запрошувались знамениті гості, влаштовувались бали. Мати Кароліни часто виїздила подорожувати по Західній Європі. Можна припустити, що юна Кароліна їздила по західних столицях разом з нею. Нажаль, поки невідомо, чому Петро Івановський і Паула жили нарізно і чому Кароліна врешті решт вибрала для життя маєток батька, а не матері..

Пізніше, коли Лист та Кароліна стануть жити разом за кордоном, її мистецькі здібності стануть у принаді. Вона буде брати участь в створенні малюнків для титульних сторінок видань його музичних творів, редагувати його статті і книгу про Шопена, а також сама писати нариси про музику. Ясно, що у 1847 році Кароліна Вітгенштейн була в курсі всіх напрямків у мистецтві, добре знала про діяльність знаменитостей культурного європейського Олімпу. Лист був фігурою для неї просто фантастичною як митець, тому почувши про вже згадуваний концерт, вона поїхала його послухати, а своє захоплення виявила в такій своєрідний спосіб, як дуже великий внесок за білет. Спілкування з Листом в Києві збагатило духовно і наштовхнуло на думку запросити композитора до себе у Воронівці. Він в свою

чергу захопився цією дивною, несхожою на інших жінкою з таким величезним обсягом знань, з такою глибокою аналітичною думкою, такою романтичною, піднесеною і музикальною.

Перший візит до подільського маєтку Івановських у Воронінцях Ліст здійснив у лютому 1847 року, але пробув гостем Кароліни всього декілька днів. Попереду чекали контракти на концерти у Львові, Чернівцях, в Румунії, Турції, а потім повернення до Одеси. Лише після останніх тріумфальних виступів у Єлісаветграді перед Миколою I та іншими можновладцями, музикант зміг приїхати до Воронівців знову і пробути там з початку жовтня 1847 до кінця січня 1848 року. Нарешті він поринає в атмосферу спокою і великого кохання, що сприяє розквіту творчості і аналізу майбутніх кроків у житті. Кароліна Вітгенштейн допомагає Лісту остаточно прийти до рішення повністю поринути у композицію і відмовитись від гастролей. У Воронінцях маєстро пише п'єси "Заклик", "Благословіння бога в самотності", "Гімн кохання", які пізніше увійдуть у фортепіанний цикл "Поетичні та релігійні гармонії". З'являється задум і основна тема симфонічної поеми «Що чути на горі», яка буде присвячена Кароліні. Глибокі інтелектуальні пошуки приведуть Ліста в цей же час до сміливого кроку - початку роботи над "Данте-симфонією", колосальним симфонічним твором за програмою "Божественної комедії" Данте. В цьому творі Ліст висуває ідею синтетичного поєднання музики, декламації тексту та живопису у вигляді діорами. Паралельно з'являються вже згадувані вище "Колосся Воронинець". Тут же, у Воронівцях, Ліст продовжуватиме працювати над Другою угорську рапсодію, твором, що має феноменальну популярність в наш час .

Ліст майже 4 місяці нікуди не виїздив з Воронівців (хіба що здійснив поїздку до маєтку дяді Кароліни у Курилівку). Він насолоджувався пристрасними почуттями, природою, творчістю. Ліст і Кароліна вирішують свою долю. Вони відчують великий духовний потяг один до одного, розуміють, що життя нарешті дарує їм щастя кохання. Але для отримання можливостей утворити сім'ю Кароліна мусить розійтись з законним чоловіком. З Воронівців вона пише листи у відповідні інстанції юридичного і матеріального характеру, щоб розірвати остаточно стосунки з Миколою Вітгенштейном. В своїх проханнях вона підкреслює, що була видана заміж проти волі і не досягнувши повноліття, що фактично з чоловіком не спілкується. Іде від неї офіційний лист і до папи римського, який має дати дозвіл на розторгнення шлюбу, як було заведено у католиків. Музикант і його кохана живуть у Воронівцях великими сподіваннями. Але раптом приходять агресивні відповіді і відмови, погрози і заборони як з Ватикану, так і з царської канцелярії. Навколо Кароліни та Ліста створюється таке павутиння слухів та пліток, що вони вирішують виїхати з Російської імперії у Веймар, де на той час проживала велика княгиня Марія Павлівна, герцогиня веймарська, сестра царя, яка обіцяла підтримку Лісту і Кароліні в їх складному становищі. З великими труднощами Кароліні вдається виїхати за кордон разом із дочкою. Але і тут за нею тягнеться шлейф переслідувань і ганьби. Ця драматична історія стосунків Ліста із Кароліною Вітгенштейн буде розвиватися протягом багатьох років. Попри все вони будуть разом. Але це вже інша сторінка їх життя. Зазначу лише, що дозвіл на шлюб від папи римського вони отримують через багато років, на п'ятдесятирічний ювілей композитора, і лише після того, як російський патріарх признає нарешті шлюб Кароліни та Миколи Вітгенштейна недійсним. Але вони відмовляться від шлюбної церемонії, щоб знову не викликати злобні напади своїх ворогів.

Отже, перебування Ференца Ліста у Воронівцях не було явищем скороминущим і поверховим. Саме тут було розплановане подальше життя, саме тут під впливом Кароліни Вітгенштейн Ліст остаточно визначається в своїй творчості, впевнено ставлячи на перше місце композицію і диригування. У Воронівцях він починає відчувати потребу жити в своїй сім'ї, в своєму домі, оточений люблячими людьми, відданий своїй справі. Такі думки, така чіткість уяви свідчили про важливе: настала зрілість, сформувалась мудрість, почався новий етап життя.

А що ж Воронівці – нинішні Воронівці? За маєтки Кароліни Вітгенштейн її чоловік бився через суд. Він хотів таким чином покарати свою дружину. Суд точився роками. За цей час підросла Марія Вітгенштейн, дочка. Суд врахував її права і більшість маєтностей Івановських віддав Марії. Але Воронівці дісталися Миколі Вітгенштейну. Правда, ненадовго. Марія вийшла заміж за австрійського князя Гогенлоє, який на прохання дружини викупив всі маєтки її матері і дідуся на Поділлі. Сама Марія довгий час займалася влаштуванням музею Ференца Ліста у Веймарі і все життя спонсорувала його існування. Такою була її подяка музикантові, який відносився до неї як до доньки, дав освіту, виховав і, до речі, був ініціатором її щасливого шлюбу. Вона померла у 1918 році, а землі Іванівських націоналізувала радянська влада.

Перед приїздом до Воронівців Ференц Ліст відвідав Немирів Вінницької області. Барвисто про цю подію написав відомий письменник, перший біограф Шевченка, М.К. Чалий. В 40-х роках 19 століття він працював вчителем мови і літератури в немирівській гімназії. Чалий досить критично змальовує «протухлий часниковим духом» побут Немирова, спустошеність і міщанство, якими було просякнуте життя цього містечка, де людині інтелектуальної праці було важко і самотньо. Вчителі гімназії (згадуються прізвища Грузинського і чеха Новотного) об'єдналися в гурток, де обговорювали

проблеми мистецтва. Інколи до них приєднувався ксьондз Остапович. Про Ференца Ліста і його музичну діяльність дізнавалися з газет.

Слух про те, що до Немирова приїде геніальний піаніст, повертаючись з гастролей по Росії, приніс пастор Баумюллер. Запросив Маестро граф Болеслав Потоцький. Задовго до події до Немирова стали з'їжджатись бажаючі послухати легендарного віртуоза. Скоро всі можливі приміщення були зайняті. Панів стали розселяти по селянських хатах. І ніхто не сердився. Таким великим було бажання побачити і почути Ліста.

Нарешті відбувся концерт. Ліст грав чудово. Звучала музика Шуберта, Бетховена, Моцарта і самого Ліста. М. К. Чалий пише: «Ніколи в житті не зазнавав я такої насолоди, ніби чулася ангельська пісня, що линула з ясного неба, яка, може бути, ніколи на лунала з такою повнотою і досконалістю в нашій земній юдолі: я перший раз в житті обличчям до обличчя бачив генія – вінець людського буття...

Так, геніальна музика Ліста проникла в найпотаємніші вигини серця, потрясла всю сутність мою. Чому з усіх прослуханих мною в різний час артистів жоден не хвилював так сильно душі, не став надовго предметом невпинної бесіди, між тим як про гру Ліста – говорити і не наговоритися з будь ким, хто співчуває прекрасному?»

Відповідь на це питання очевидна: тому що Ференц Ліст – феномен романтичної музики 19 століття.

Бібліографічні джерела

1. Державний архів Вінницької області: Д – 492, опис 1, справа 47, аркуш 164 – 166; 679 – 680;
2. Мильштейн Я. Ф. Лист. Т. 1,2. – М., 1971.
3. Надор Т. Если бы Лист вёл дневник... - Будапешт, 1977.
4. Пуляски Казимеж. Хроника польських родов шляхты Подолии, Волини, Украины (на польском языке). – Броды-Варшава, 1911 – репр. изд 1991.
5. Сецинський Е. Приходы и церкви Подольской епархии // Труды Подольского епархиального статистического комитета. Вып. 9. – К-П., 1901.
6. Щорічник ілюстрований (на польській мові) – Т. 1 – Варшава, 1887. – с. 317
7. Чалый М.К. Воспоминания 1844 – 1852 г. Вып. 2. – к., 1895. – с. 74-78.

УДК 929 Ф.Ліст (438)-051 :786.2.071.4 (045)

Лаврик Н.И.,
*профессор кафедры камерного ансамбля
и концертмейстерской подготовки
Донецкой государственной музыкальной
академии им. С.С. Прокофьева
(г.Донецк)*

Просветительская миссия деятельности Ференца Листа

У статті розглядається творчий шлях Ф.Ліста. Відзначається, що, використовуючи фортепіанну транскрипцію як одну із провідних жанрів у своїй творчості, Ліст зумів розширити можливості самого інструмента, змінити підхід до викладу музичного матеріалу, а також відродити здобутки класиків і популяризувати сучасників.

Ключові слова: *переклад, пропаганда, фортепіанні транскрипції*

Романтическое искусство XIX века переосмыслило художественную реальность, высветив новые грани человеческого бытия. В эту эпоху формируется не только новый тип художественного мышления, но и художественного исполнения. В едином лице соединяется композитор и исполнитель. Ведущее место приобретает уникальная личность романтического виртуоза-композитора (Паганини, Шопен, Лист), в творчестве которого само исполнительство становится самовыражением. По словам В.Ю. Григорьева, «именно он (исполнитель) создает «театр одного актера» и порождает специфический «образ инструмента», мощно влияющий затем на все инструментальное творчество» [1, с.7].